

Траєкторії читання

БОГДАНА МАТІЯШ

8 СІЧНЯ 2020

Від самого дитинства я дуже багато читала. Вдома була величезна бібліотека – найбільше багатство, яке ми мали. На щастя, у моїх батьків був чудовий смак: серед книжок не було таких, які без вагань можна було здати в макулатуру й не шкодувати. Навпаки: книжки були прекрасні, але часом, коли вже зовсім не було, куди їх ставити, мій тато дарував котресь із прекрасних видань, яке здавалося йому не надто потрібним, – а нас після цього обіймав мало не розпач.

Adriaen van Ostade (Dutch, Haarlem 1610–1685)

Як можна було подарувати комусь таке цінне двотомне видання – ілюстровану історію костюмів світу? Я змалку неймовірно любила її роздивлятися. Або як можна було роздарувати цілі стоси дитячих книжок, якщо вони нам самим іще потрібні й цікаві? Байдуже в якому віці: чи тоді, коли ми ще були дітьми й десятки разів перечитували улюблені книжки, чи коли повиростали і самі почали писати для дітей, а отже, знову повернулися до перечитування улюблених авторів. Я досі не можу віднайти одну з улюблених у дитинстві оповідей, тоненьку книжечку, яку тато теж комусь подарував: це була історія про сніговика, якого діти зіпили в дворі й вклали йому в груди «серце» – подушечку для голок у формі сердечка. Не можу згадати ні автора, ні назви, хоч скільки шукала. І це одна з найприкріших дитячих книжкових втрат. Або як можна було продати п'ятдесятитомник Франка, якщо нам потім доводилось іти по його твори до бібліотеки, а часом – уже в студентські роки – довгенько почекати в черзі у ЦНБ ім. Вернадського, поки якийсь читач нарешті здасть саме той, потрібний мені цієї миті том Франка із його записами апокрифів...

Головним було те, що батьки привчили нас до справді добрих книжок. Що нашим читацьким стартом удома були саме вони. Добрі книжки в добрих перекладах, якщо йшлося про світову літературу. Гідні автори, якщо йшлося про оригінальні тексти українською. Тому читання було цінністю, і всі в нашій сім'ї дуже багато читали.

Нещодавно розмовляла по телефону зі своїм приятелем, чудовим письменником Тарасом Прохаськом. Теж заговорили про читання, про те, що і як читаємо. І Тарас запитав мене: «А ти помітила, як багато зараз промують читання саме по собі? Так, ніби не йдеться про те, що саме читати, а просто аби тільки читати, і вже як читатимеш, то все буде добре». Тарас мав рацію. Читати абищо немає сенсу. А читання саме по собі не гарантує того, що людина стане розумнішою від прочитаного, бо можна начитатися всякої глупоти й добряче засмітити собі голову безліччю дурниць; ані освіченішою, якщо обрана книжка, скажімо, виявиться псевдонауковою; ані добрішою чи чеснішою, якщо ми читаємо книжки, для авторів яких добро чи чесність не є в пошані. І нині, коли книжок у світі стає чимдалі більше, напевно, варто бути уважнішим до того, що беремося читати. Часом запитувати себе, чому з-поміж численних видань я обираю для читання саме цю книжку. Або ту. І чи є щось, чого я не читатиму і чого не хочу тримати в себе вдома на полиці.

Є миті, коли мусимо читати те, чого читати не хочемо. Колись наші батьки мусили під час навчання читати томи класиків марксизму-ленінізму, хоч як їм цього не хотілося. Мого тата тричі виганяли з університету Шевченка саме тому, що він завалював іспит з «Історії комунізму»: не хотів пересилювати себе і читати, а тоді переповідати брехливі теорії та ідеології. Коли я вчилась у «Києво-Могилянській академії» на філології, то, на щастя, не мусила читати подібних «праць», але були інші книжки, яких я не рвалась читати, але поступово навчилася це робити. Досі пам'ятаю, що коли отримала завдання прочитати на третьому курсі «Тропік Рака» Генрі Міллера, то просто не пішла на семінар, де ми мали обговорювати цю книжку. За два роки на магістерці мені вже чудесно вдалося і прочитати її, і обговорювати на семінарі. Декотрі наші викладачі любили іронічно коментувати «цнотливу літературу» й протиставляти її «смільким» модерним і постмодерним текстам. Коли чуєш щось щотижня впродовж декількох років, починаєш цьому вірити. Те, що ми читаємо – і те, що приймаємо, – змінює нас. Може, зараз це здасться дивним, але колись я свідомо обрала тему для реферату «Дискурс насильства в романі Ентоні Берджеса "Механічний апельсин"». Вочевидь, мені був цікавий і сам роман, і різні теоретичні тексти довкола насильства. І вже згодом, за кілька років після закінчення навчання, я подумала: «Що тоді було в мене в голові? Чому мені хотілося досліджувати саме насильство і цю книжку? Чому ця тема здавалася мені цікавішою за інші? Я – і пишу про насильство?» Досі не розумію, чому мені тоді був цікавий Берджес, а не, скажімо, Джером Девід Селінджер чи Тоні Моррісон. Чому мені було цікавіше читати Жоржа Батая, ніж Клайва Льюїса. Може, тому, що певні автори більше були на слуху і в більшій пошані.

Зрештою, в кожному середовищі є свої авторитетні автори, і в Могилянці вони явно були/є інші, ніж, для прикладу, серед студентів УКУ.

Нам часом здається, що читання не має на нас особливого впливу. Хоч насправді воно нас і змінює, і формує. Лешек Колаковський, чи не найбільший польський філософ ХХ століття, писав, що якщо в політиці ми не раз виразно бачимо присутність диявола, то у мистецтві все значно складніше. У політиці ми бачимо шкоду, якої він завдає тут і тепер, тоді як «мистецтво, наука й філософія здаються порівняно нешкідливими, але їх невинність може бути оманлива, бо їхній вплив поширюється на значно більший часовий проміжок, і їхні злі наслідки, з огляду на це, часто є розсіяними». І далі: «хто може розпізнати й обчислити зло, яке випливає (ненавмисно) з умів великих філософів і митців, із творчої праці». Є про що задуматися – до того ж і читачам, і авторам.

Я досить довго віддихувалася від певних книжок і тем, які в студентські роки захоплювали мене. І які, ніде правди діти, дуже мене змінили. Зате тепер, хоч я й далі працюю з книжками як авторка, редакторка та перекладачка, намагаюся не йти на компроміси сама із собою. Стараюся читати те, що близьке мені по духу. Від чого мені не тяжко і не боляче.

На читання поза роботою я маю тепер не аж так багато часу. Сьогодні я читаю, напевно, в десятки разів менше, ніж колись, бо в юнацькі та студентські роки я просто «новтала» книжки. Але тепер точніше знаю, чого шукаю в книжках, і від більшої кількості книжок можу відмовитися. Точніше, просто потребую менше книжок. Знаю, що не всі їх мушу читати і що не кожна книжка буде мені корисна.

Не читаю книжок на теми, неприємні мені в повсякденному житті, навіть якщо їхні автори – нобелівські лауреати, безсумнівно талановиті люди. Тому не читатиму, скажімо, Маріо Варгаса Льюсу, з його історіями про повій, подружні зради і численних коханок. Зрештою, не лише його, а й багатьох інших авторів, які облюбують ці теми. Не люблю лайки, тому не читаю книжок із матюками – байдуже, якою мовою. Навіть якщо їхні автори вже стали класиками літератури. Не читатиму книжок, у яких хтось насміхається із християн чи з Христа, Богородиці або святих. Це не моя історія і не моя дорога. Про неякісну літературу взагалі мовчу. Можна написати сотню віршів про війну чи про свої духовні переживання, але якщо це насправді не-література, себто тексти дуже низької художньої якості, теж їх не читатиму.

Іще в студентські й аспірантські роки я дивилась на деякі з цих речей «простіше»: мала відповідь, що це все – просто література. Що лайка може бути виправдана стилістично (навіть якщо нею повниться книжка), що вона може бути доречною. І що моделі стосунків, описані у книжках, тільки в них і залишаються. Хоча якоїсь миті, коли в певних стосунках чиниш недобре,

розумієш, що, може, повторюєш саме ту модель, про яку раніше думав: «Ну, це ж тільки література. Ця жінка в своїй поведінці була така смілива!»

Напевно, сьогодні чимало книжок, які могли колись мене вабити, стали мені просто нецікаві. Стали нецікаві моделі життя, описані в них. Я не маю що з них узяти, не маю що співпережити. Тому читаю лише те, чому справді довіряю. Що в мені відгукується. Або принаймні не викликає відторгнення. А пізніше вирішую, чи хочу залишити цю книжку в своїй бібліотеці, а чи, може, готова передати її далі – тому, кому вона буде ближча й потрібніша.

Дарую і віддаю чимало книжок, а їх удома поки що не дуже то й меншає. Прибувають нові і нові, а в шафах і на полицях стоїть чимало давніших книжок, усе ще мені потрібних. Значить, мені ніколи не буде нудно. Завжди можу сягнути рукою до котроїсь із полицок, обрати книжку, яку вже багато разів читала, або, навпаки, ту, яка довго чекала своєї черги, щоб до неї дісталася саме я.

І якщо запитаєте мене, навіщо я читаю, відповім: бо ті світи, які відкриваються в книжках авторів, яким довіряю і яких люблю, безцінні. У деяких із тих книжок я стаю дитиною. У деяких, навпаки, заглиблююся в роздуми, на які здатні лише дорослі. Стикаюся з болем, страхом, жорстокістю і, на противагу їм, бачу багато людяності й світла. І знаю, що книжки ніколи не є просто книжками: вони надто тісно переплетені із життям. Тому добре обираю, що читати. Так само, як і обираю, як хочу жити. Хоча в обох цих виборах – так уже є в житті – не раз трапляються помилки.